

larının diz kapağından aşağı kısmını açık bulundurabilir; erkek de mahremi olan hanımın anılan yerlerine bakabilir. Şâfiî mezhebine mensup fakihler bu sınırı daha geniş tutarak erkeğin mahremi olan kadının diz kapağı ile göbek arasının dışında kalan organlarına bakabileceği görüşündedir. Hanbelî ve Mâlikî âlimleri ise baş, boyun, yüz, el ve ayaklar dışındaki organlara bakmanın câiz olmadığını söylemişlerdir. Öte yandan erkeğin avret yeri göbekte diz kapağı arası olduğundan fakihlerin çoğunluğuna göre bir kadın, mahremi olsun olmasın bir erkeğin vücudunun göbeğiyle diz kapağı arası dışında kalan yerlerine bakabilir.

Fakihlerin çoğunluğuna göre bir kadının mahremi olmayan erkeklerin yanında yüz ve ellerinin dışında kalan bütün organlarını örtmesi gerekmektedir. Bazı fakihler yüz ve elleri örtmenin de gerekli olduğu görüşündedir. Şâfiî ve Hanbelî mezhebine mensup fakihler ayakların örtülmesini gerekli görürken Hanefî ve Mâlikîler bunun gerekli olmadığını söylemişlerdir (ayrıca bk. AVRET; TESETTÜR). Mahrem olmayan kadın ve erkeklerin günlük hayatın zaruretleri çerçevesinde birbirinin örtülmesi icap etmeyen yerlerine bakmalarında bir sakınca olmamakla birlikte bunlara şehvet hissiyle bakmaları hiçbir şekilde meşrû görülmemiştir (*Müsned*, II, 276, 317; Buhârî, "İsti'zân", 12; Müslim, "Kader", 20-21).

Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezhebine mensup âlimler, mahremlerin birbirlerinin bakmasında sakınca bulunmayan organlarına dokunmasının da câiz olduğu görüşündedir. Nâmahrem kadın ve erkekler için bu husus ancak zaruret halinde câizdir. Ahmed b. Hanbel'in, bir erkeğin annesinin dışındaki kadınlarla tokalaşmasını mekruh kabul ettiği ve sadece uzun yoldan gelen mahrem yakınlarını öpmesini câiz gördüğü nakledilmektedir.

Hz. Peygamber'in, "Yanında mahremi bulunmayan bir kadınla -nâmahrem- bir erkek halvet halinde bulunması; kadın yanında mahremi bulunmadan yolculuğa çıkması" meâlindeki hadisinden (*Müsned*, I, 222; III, 339; Buhârî, "Nikâh", 111, 112; Müslim, "Hac", 424; Tirmizî, "Rağâ", 16, "Fiten", 7) hareketle âlimler, mahrem olmayan bir erkekle bir kadının başkalarının giriş ve görüşüne açık olmayan bir ortamda baş başa kalmalarını (halvet) câiz görmemişlerdir. Bu durum, birbirinin mahremi olan kişiler için söz konusu olmadığı gibi yanlarında mahremi bulunan nâmahrem kadın ve erkeğin bir ara-

da bulunmaları da halvet sayılmamıştır (ayrıca bk. HALVET).

Yine anılan hadis ve zamanın ulaşım ve güvenlik imkânları göz önünde bulundurularak özellikle iffet ve namusunun zarar görmesi gibi birtakım muhtemel olumsuzlukları önlemek amacıyla kadının, yanında mahremi olmadan uzun mesafeli yolculuk yapması uygun kabul edilmemiştir. Bununla birlikte yol güvenliğinin sağlanması veya kadınların ayrı bir kabile oluşturması durumunda bir kadının yanında mahremi olmadan yolculuk yapmasında sakınca görülmemiştir. Buna bağlı olarak yanında kocası ya da mahremlerinden bir erkek bulunmayan kadının seferlik hükümlerinin uygulanacağı bir mesafeyi katedecek şekilde hac yolculuğuna çıkması konusunda mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir (bk. HAC). Mahremiyetle ilgili hükümler müslüman bir erkek veya kadınla gayri müslim mahremi arasında da geçerlidir.

Aralarında mahremiyet ilişkisi bulunan yakınlar birbirlerinin cenazelerini yıkama, namazlarını kıldırma ve kabre indirme hususunda başkalarından önce hak sahibidirler. Şâfiîler, cenaze namazını kıldırmadaki yetki sırası konusunda önceliği yakın akrabaya verir. Konuyu daha çok kamu düzeni açısından ele alan Hanefî fakihlerine göre ise cenaze namazı cuma namazına benzetildiğinden birinci derecede yetkili kişi devlet başkanı veya bu işle görevlendirilmiş kimsedir; daha sonra ölen şahsın yakın akrabaları gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "hım" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "hım" md.; *Müsned*, I, 222; II, 276, 317; III, 339; Buhârî, "İsti'zân", 12, "Ahkâm", 49, "Nikâh", 111, 112; Müslim, "Hac", 424, "Kader", 20-21; Tirmizî, "Rağâ", 16, "Fiten", 7; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 314-318; Serahsî, *el-Mebsût*, X, 147-158; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 119, 121; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIII, 206; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 190; VII, 456-462; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 232-233; Nevvî, *Şerhu Müslim*, IX, 109; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, Kahire 1328, I, 500; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 129, 132; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, III, 251; VI, 185; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ*, III, 8-9; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VI, 367; Behî el-Hülî, *el-Mer'e beyne'l-beyt ve'l-müctema'*, Kahire, ts. (Mektebetü dâri'l-Urûbbâ), s. 206-208; Muhammed el-Ebâsîrî Halife, *el-Mer'e ve't-terbiyetü'l-İslâmiyye*, Küveyt 1404/1984, s. 135-139; Abdülkerim Zeydân, *el-Mufaşşal fi ahkâmî'l-mer'e ve'l-beytî'l-müslim fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1413/1993, III, 143-269; Müsâid b. Kâsım el-Fâlih, *Ahkâmü'l-'avre ve'n-nazar bi-dellî'n-naş ve'n-nazar*, Riyad 1413/1993, s. 35, 46, 89, 100; "Erhâm", *Mu.Fî*, V, 17-22.

MAHREME b. NEVFEL

(مخرمة بن نوفل)

Ebû Safvân (Ebû'l-Misver) Mahreme b. Nevfel b. Üheyb (Vüheyb) b. Abdimenâf (ö. 54/674)

Sahâbî.

Hicretten altmış yıl önce dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Kureys kabilesinin Benî Zühre koluna mensup olup Hz. Peygamber'in annesi Âmine bint Vehb'in amcasının torunu, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın amcasının oğludur. Annesi, Hâşim b. Abdümenâf'ın torunu Rukayka bint Ebû Sayfî'dir. Ebû'l-Misver künyesiyle de anılır. Abdurrahman b. Avf'ın kız kardeşi olan muhacirlerden Âtike ile evliydi.

Mahreme b. Nevfel'in Kureys tarihinde ve savaşlarında önemli bir yeri vardır. Ficâr savaşlarında Kureys ordusu içinde yer alan Benî Zühre birliğine kumandanlık yaptı. Aynı zamanda Kureys'in şiir râvilerinden, tarih ve ensâb âlimlerindendir. Şahıslar ve kabileler arasında meydana gelen ihtilâflarda hakemlik yapardı. 2 (624) yılında Ebû Süfyân idaresinde Suriye'ye giden ve Bedir Gazvesi'nin vuku bulmasına sebep olan kervanda o da bulunuyordu. Kervanın Mekke'ye ulaşmasının ardından Benî Zühre, Bedir Gazvesi için yola çıkan Kureys ordusundan ayrılarak Mekke'ye dönmüş, bunun üzerine Ebû Süfyân Benî Zühre'den bazılarının mallarına el koymuştu. Mahreme b. Nevfel'in bu uygulamaya karşı çıkarak kabile mensuplarına mallarının teslim edilmesini sağlaması onun Kureys içindeki saygınlığını göstermektedir.

Mekke'nin fethi sırasında Nîkul'ukâb'da (Taberî, III, 52) veya Sukyâ mevkiinde (Makrîzî, s. 367) Hz. Peygamber'i karşılayan Abbas b. Abdülmuttalib'in yanında Mahreme b. Nevfel de bulunuyordu. Mekke'nin fethinde müslüman olan Mahreme İslâm ordusu safında Huneyn Gazvesi'ne iştirak etmiş, Resûl-i Ekrem onu müellefe-i kulûbdan sayarak kendisine Huneyn ganimetlerinden elli deve vermiştir. Kaynaklarda Mahreme'nin bundan sonra samimi bir müslüman olduğu kaydedilir.

Mahreme b. Nevfel Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye yerleşti. İbn Sa'd (*et-Tabakât*, IV, 205), İbn Ümmü Mektûm'un Suffe'nin inşasından bir süre sonra Mahreme b. Nevfel'in dârülkurrâ diye bilinen evinde misafir olduğunu kaydetmektedir. Ancak Mahreme'nin Mekke fethinde İslâm'ı kabul edinceye kadar Mekke'de yaşadığı ve İbn Ümmü Mek-

tûm'un da Medine'ye çok erken bir dönemde hicret ettiği dikkate alınırsa evin mülkiyetinin daha sonra Mahreme'ye geçtiği anlaşılar.

Sert mizaçlı bir kimse olan Mahreme'-ye Hz. Peygamber yumuşak davranırdı. Rivayete göre Mahreme b. Nevfel, Resûl-i Ekrem'in kendisine hediye olarak gelen elbiseleri dağıttığını duyunca oğlu Misver'i yanına alarak Resûlullah'ın evine gitmiş ve oğlundan onu dışarıya çağırmasını istemişti. Misver'in bundan çekindiğini gören Mahreme, "Yavrum, o cebbar değildir" demiş, Misver'in çağırması üzerine elinde kıymetli bir elbiseyle dışarı çıkan Resûl-i Ekrem, "Ey Mahreme, bunu sana ayırdım" diyerek elbiseyi kendisine vermiştir.

Hz. Ömer, hilâfeti döneminde Mahreme b. Nevfel'i bazı sahâbîlerle birlikte Mekke haremının sınırlarını işaretlemekle görevlendirdi. Ayrıca 20 (641) yılında divan tertiplemeye karar verince bu işi tanzim görevini Akil b. Ebû Tâlib, Cübeyr b. Mut'im ve Mahreme b. Nevfel'e verdi. Mahreme, bir Kureyşli'ye iftira etmesi sebebiyle Hz. Ömer tarafından had cezasına çarptırıldı. Hz. Osman döneminde gözlerini kaybeden Mahreme 54 (674) yılında ve muhtemelen 115 yaşında Medine'de vefat etti. Mahreme b. Nevfel, Fuat Sezgin'in *Geschichte des Arabischen Schrifttums* adlı eserinin Arapça tercümesinde (GAS [Ar.], I/2, s. 31) yanlış olarak tâbiinin büyükleri arasında sayılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Farzû'l-humus", 11, "Hibe", 19, "Libâs", 12, 44, "Şehâdât", 11; Müslim, "Zekât", 129, 130; Ebû Dâvûd, "Libâs", 4; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 44-45, 200; II, 812; III, 946; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 153; III, 295; IV, 205; VIII, 51; a.e. (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1421/2001, VI, 69-70; Zübeyrî, *Nesebü'l-Kureyş* (nşr. E. Lévi – Provençal), Kahire 1953, s. 262; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 90, 223; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 170, 171, 232, 296; a.mlf., *el-Münemmak*, s. 171, 332, 386, 395, 404; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, II, 323; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), 313, 379, 430; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 427; III, 52, 90; IV, 209-210; İbn Abdülberr, *el-İstî'âb*, III, 395-396; Muva'ffakud-din İbn Kudâme, *et-Tebyîn fi ensâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. M. Nâyif ed-Düleymî), Beyrut 1408/1988, s. 112, 174, 291-292, 302; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 125-126; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 543-544; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1941, s. 66, 69, 362, 367; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 370-372; W. Wüstenfeld, *Genealogische Tabellen der Arabischen Stämme und Familien*, Göttingen 1852, Tabellen S. Register 278; Sezgin, GAS, I, 259; a.e. (Ar.), I/2, s. 31.

İBRAHİM SARIÇAM

MAHREMÎ

(محرمة)

(ö. 942/1535)

Divan şairi.

Asıl adı Ahmed, mahlası Mahremî'dir. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte o devirde Galata'nın köylerinden olan Tatavla'da (bugünkü Kurtuluş) doğduğu kaydedilmektedir. Babasının II. Bayezid'in muşâhiblerinden Tatavlı Mehmed Ali Bey olduğu *Şehnâme*'sinde yer alan bilgilerden ve *Mecmau'l-letâyif*'te müellif adı olarak Ahmed b. Mehmed b. Tatavul Ali yazılmasından belli olmaktadır. Esrar Dede'nin tezkiresinde zikrettiği, 950'de (1543) Konya'da ölen Mevlevî Mahremî Dede'nin Tatavlı Mahremî ile alâkasının bulunmadığı, ancak tezkirede verilen gazel örneğinin Tatavlı'ya ait olduğu anlaşılmaktadır.

Medrese eğitiminden sonra Galata'da yirmi yıl kadar kâtiplik ve nâiblik görevinde bulunan Mahremî, Piri Paşazâde Mehmed Çelebi ile Aşçızâde Hasan Çelebi'nin Paskalya törenini izlemek için kıyafet değiştirip Galata'da kiliseye gitmeleri üzerine, "Galata'ya sanem seyrine gelmiş / Si-tanbul'dan bir iki din ulusu" beytini söylemesi yüzünden vazifesinden azledildiyse de adı geçenlerden özür diledikten sonra görevine iade edildi. Galata Kadısı Beyşehirli Hasan Çelebi Selânik kadılığına tayin edilince onunla birlikte Selânik'e gitti. Ardından İstanbul'a dönerken bindiği gemi düşman eline geçince eşi ve çocuklarıyla birlikte esir düştü. Aşık Çelebi'nin anlattıklarına göre bu olay 940'ta (1533) meydana gelmiştir.

Mahremî, fide için gerekli parayı bulmak üzere eşini ve çocuklarını rehin bırakıp İstanbul'a doğru yola çıktı. Binddiği gemi Eğriboz'da Kızılhisar Kalesi'ne uğradığında arkadaşları şair Esîrî'den, yakın dostlarından Kâtibi mahlaslı Seydi Ali Çelebi (Reis) ve Nigârî mahlaslı Nakkaş Haydar'ın Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmasıyla Tunus'a gittiklerini öğrenince üzüldü (Âşık Çelebi, vr. 118^a). Fakat Nakkaş Haydar ve Seydi Ali'nin içinde bulunduğu gemi rüzgârın ters yönde esmesi üzerine Kızılhisar Kalesi'ne gelince eski dostlar buluşarak İstanbul'a beraber gittiler. Mahremî gerekli parayı topladığı sırada 942 Muharrem'inde (Temmuz 1535) vefat etti. Kafzâde Fâizî ölümüne şu ta-

rihi düşürmüştür: "Âh rihlet-i Mahremî" (942 [1535]; *Zübdetü'l-eş'âr*, vr. 86^b). Ölüm tarihi bazı kaynaklarda farklı kaydedilmektedir. Nakkaş Haydar toplanan 1700 filoriyi ailesini kurtarmak için gönderir. Fakat Mahremî'nin oğullarından biri ölmüştür; eşi, iki kızı ve bir oğlu İstanbul'a döner. Hammer ve Babinger'e göre fide parasını Barbaros Hayreddin Paşa vermiştir (GOD, II, 521; [Üçok], s. 72). Ancak Türkçe kaynaklarda bu bilgi teyit edilmemektedir.

Mahremî'nin ilk olarak tanınmasını sağlayan M. Fuad Köprülü'dür. Onun *Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri* başlığıyla 1920'li yıllardan itibaren yayımladığı kitap ve makalelerinde Türkî-i Basîf akımının öncüsü ve temsilcisi olarak söz ettiği iki şairden biri Mahremî'dir. Köprülü'ye göre XVI. yüzyılda Türk şiiri üzerinde İran şiirinin etkisi gittikçe artmış, Türkçe kelimelerin yerini Arapça ve Farsça kelimeler almış, bunlarla yapılan terkipler Türk şiirini kaplamıştı. Bu sırada ortaya çıkan Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî aruz vezniyle, fakat sade bir Türkçe ile, yabancı kelimelerden imkân nisbetinde arındırılmış bir dille şiirler yazmaya başlamışlar, buna da Türkî-i Basîf adını vermişlerdir. Fuad Köprülü'nün bu görüşü uzun süre kabul görmüşse de son yıllarda gerek Mahremî gerekse Edirneli Nazmî hakkında yapılan çalışmalar bunun geçerliliğini tartışmaya açmıştır (bk. bibl. Aynur, Avşar, Köksal).

Eserleri. 1. *Şehnâme*. 12.280 beyit olan eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm (beyit 1-2263) ayrı bir cilt olup II. Bayezid'in seferlerinden söz eder. Bilenen tek nüshası Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan yazmanın (nr. Y-1/1) başı ve sonu eksiktir. İkinci bölüm (beyit 2264-8944) Yavuz Sultan Selim dönemine ve özellikle İran ve Mısır seferlerine dairdir. Üçüncü bölüm (beyit 8945-12280) Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk iki yılındaki olayları, Belgrad ve Rodos'un fethini anlatır. İkinci ve üçüncü bölümü içeren yazmanın yegâne nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Revan Köşkü, nr. 1287). *Şehnâme*'nin ikinci bölümü üzerinde bir doktora çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). 2. *Şü-türnâme*. Kaynaklarda adı geçmeyen risâlenin tek nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bir mecmua içindedir (nr. 282, vr. 367^a-374^a). Mensur-manzum karışık bir ahlâk kitabı mahiyetindeki eserde bir